

## A kiválóság célkitűzése és a dopping veszedelme

### A sportetika mint társadalmi paradigma

A társadalomtudományokban egyre inkább a *paradigma* szót használják a világnézet fogalmának leírására; a világnézet azon tapasztalatok, hitek és értékek összessége, amelyek az egyén valóságészlelését és az arra adott reakcióját befolyásolják. Domináns paradigmának nevezzük az adott társadalomban széles körben elterjedt és a többség által elfogadott gondolatrendszert, illetve értékeket. Az elmúlt két és fél ezer év során vajon milyen paradigmák uralták a sport világát? A társadalmi paradigmák ismerete nagyobb rálátást biztosít a sport és az etika viszonyára, és lehetőséget ad egy olyan paradigmaváltás felvázolására, amely segítheti a doppingolás ellen folytatott küzdelmet.

**Kulcsszavak:** sportetika, paradigma, dopping, kiválóság, erény.

Mivel előadásom témája a sportetika mint társadalmi paradigma, először hadd tegyek néhány megjegyzést magáról a paradigma kifejezésről, amely két görög szóból származik. Az első a *para*, amelynek a jelentése „révén”, „által”, a második pedig a *deiknumi* ige, amelynek a jelentése „megmutatni, rámutatni”. Vagyis a paradigma szót fordíthatjuk a következőképpen: „példa vagy minta révén megmutatni”. *Thomas Kuhn A tudományos forradalmak szerkezete* című műve óta a „tudományos paradigma” és a „paradigmaváltás” közismert fogalmakká váltak. A normális tudomány gondolkodásmódja, ahogy az angol mondja, „belül marad a dobozon”, míg amit Kuhn „forradalmi tudománynak” nevez, az „kilép a dobozból”. A társadalomtudományokban egyre inkább a paradigma szót használják a világnézet, *Weltanschauung* fogalmának leírására; a világnézet azon tapasztalatok, hitek és értékek összessége, amelyek az egyén valóságészlelését és az arra adott reakcióját befolyásolják. Domináns paradigmának nevezzük az adott társadalomban széles körben elterjedt és a többség által elfogadott gondolatrendszert, illetve értékeket.

Fentiekből kiindulva megkérdezhetjük, hogy az elmúlt két és fél ezer év során vajon milyen paradigmák, milyen *Weltanschauung* uralta a sport világát? Egyáltalán nem könnyű kérdés! *Karen Joisten*, a Mainzi Egyetem sportfilozófia-tanára ugyanakkor már elvégezte nekünk ezt a házi feladatot pár évvel ezelőtt egy sportszemináriumon, amelyet vatikáni irodánkkal közösen tartottunk, így mai előadásomat megalapozandó először az ő kutatási eredményeit szeretném ismertetni. A társadalmi paradigmák ismerete ugyanis nagyobb rálátást biztosít a sport és az etika viszonyára, és lehetőséget ad egy olyan paradigmaváltás felvázolására, amely segítheti a doppingolás ellen folytatott küzdelmet.

Joisten professzor munkahipotézise<sup>1</sup> a következő: az ember – tudatosan vagy tudatlanul – hasonlóképpen viszonyul a sporthoz (leginkább a saját testével való össze-

<sup>1</sup> Vö. K. JOISTEN: Der Mensch, die Endlichkeit und das sportliche Idol – getsem und heute, in D. MIETH – N. MÜLLER - C. HÜBENTHAL (szerk.): *Sport und Christentum. Eine anthropologische, theologische und pastorale Herausforderung*, Grünewald, Ostfildern, 2008, 20–38.

függésben), mint ahogyan az élet egyéb területein önmagával bánik (különösen ahogyan saját halandóságához viszonyul). Ily módon a sport a társadalom egyfajta tükrének tekinthető: egy adott kor különösen hangsúlyos kulturális-intellektuális álláspontjai mind megfeleltethetők a társadalomnak a sportról – különösképp a sportvilág hőseiről és bálványairól – alkotott képének. Bár elsőre talán bonyolultnak tűnik majd, az elmúlt két és fél ezer év domináns paradigmáinak rövid összefoglalása jól fogja illusztrálni a fenti megállapítást. A rövidség kedvéért az olvasónak természetesen el kell viselnie az elsőprő általánosításokat.

## TÁRSADALMI PARADIGMÁK AZ ELMÚLT KÉT ÉS FÉL ÉVEZREDBEN

### 1. Kozmoszközpontú paradigma

Kezdjük az ókori Görögországgal! A régi görögök uralkodó világnézetét Joisten kozmoszközpontú paradigmának nevezi. Ez a szemlélet nem isten- és nem is ember-, hanem természetközpontú (*phüszisz*): eszerint a teremtettség vagy a kozmosz egésze természetes céljának vagy *teloszának* – amelynek magja természetében vagy esszenciájában már jelen van – maradéktalan betöltésére törekszik. Ez a szemlélet természetesen erősen arisztotelészi. Azonban az ókori görög sportversenyzők kiválóságra való törekvése Arisztotelésznél jóval régebbre megy vissza, egészen a halottak vagy az uralkodók előtt tisztelegni kívánó temetési játékokig. A sportversenyeken az *arété* (kiválóság) mindenekfelett a testi erő és ügyesség kiválóságában nyilvánul meg. Míg az előkelő halottakat a pazar temetési játékokkal tisztelik meg, az élő résztvevők a kiválóságukkal, a sportversenyeken kivívott hírnevükkel törekednek egyfajta „halhatatlanság” elérésére. Később a kiválóságra való törekvés az érnyes életre való törekvés részévé válik.

### 2. Istenközpontú paradigma

Amint a kereszténység elterjedt a Római Birodalomban, megjelent a Joisten által istenközpontúnak nevezett paradigma. Ezt a szemléletet a teremtményi mivolt mély átélése jellemzi: az ember, akit a Szentháromság-Isten teremtett, a fájdalmak útján járja zarándoklatát, de az örök élet boldogságának élő reménységével. Jóllehet egyesek szerint a keresztények ebben a korban mindenestől megvetették a testet (ahogy azt szerintük a testi fenyítés jól mutatja), ez a szemlélet sokkal közelebb áll a gnoszticizmushoz, mint a kereszténységhez, hiszen Isten Fiának testet öltése példa nélkül álló módon tulajdonított értéket a testi létnek. A testi fenyítés vagy a mártíromság – a test végső feláldozása – nézetem szerint nem más, mint a test és a földi élet alárendelése egy magasabb célnak. A mártír az örök élet reményében többre értékeli a hithűséget, mint földi életének ideiglenes meghosszabbítását. Attól kezdve pedig, hogy megszűnt a vallási üldözés, a vértanú hősiessége a szerzetesi életforma szigorú aszkézisében fejeződött ki új módon, és egy bizonyos értelemben mindkettő Olümipia ősi atlétáinak vagy a római gladiátoroknak a sportideálját váltotta fel.

A késői középkorban azután megjelenik a lovagi eszmény, melynek értelmében bátor fiatal emberek a lovagi kódexet követve harcban védik meg királyukat vagy a Szentföldet, vagy más szent ügy szolgálatába szegődnek. A csatákat aztán a lovagi tornák váltják fel, de ezeket az egyház (az emberi test és az emberi élet védelmében fellépve!) hamar elítéli, ugyanis a viadalogok szükségtelenül veszélyeztetik a balgaságból és hiú becsvágyból gyakran halálos sebeket szerző lovagok életét. (Ezt a jelenséget akár a hasonló célból történő és hasonló kockázattal járó doppingolás egyfajta előfutárának is tekinthetjük.)

### 3. Emberközpontú paradigma

A középkor vége felé, de különösen a barokk korban megjelenik a *galant homme* ideálja. A tökéletes úriember valóra váltja a test és a lélek harmóniáját. Az udvari urak és hölgyek színvonalas intellektuális és testi nevelésben kellett hogy részesüljenek, amennyiben az udvar elismerésére és kifogástalan eleganciára vágytak.

A tudomány fejlődésével és a felvilágosodás megjelenésével az ember – akit az ész sosem látott magasságokba emelt – kerül a világek középpontjába. A tudósoknak az a képessége, hogy precíz méréseket végezzen, és számszerűsítsen mindent, ami számokban mérhető, előidézi azt a paradigmaváltást, amelyet *Allen Guttmann* találóan foglal össze *From Ritual to Record* [A rítustól az adatrögzítésig] című könyvének címevel. Előáll a színpad *Coubertin* és az olimpiai játékok számára, ahol az ember és a humanizmus lesz a főszereplő. Ugyanakkor a tudományba vetett újszerű bizalom azzal a vakhittel jár, hogy mindaz, ami tudományosan lehetséges, megengedhető is. Amikor az ilyen típusú tudományos gondolkodáshoz hozzáadódik a *citius, altius, fortius* mottóval fémjelzett, sokkal kiszámíthatóbb és könyörtelenebb törekvés, a sportot máig is megrészegítő koktél lesz az eredmény.

### 4. Transzantropológiai paradigma

Akkor tehát ma mi a helyzet? Joisten professzor meggyőzően válaszolja fel napjaink paradigmáját, amelyet transzantropológiainak nevez. A negyedik, Isten eltűnésével fémjelzett paradigmában az ember fő célja önmaga meghaladása lesz. Az emberközpontú Weltanschauung elavul. A világ összefüggő, óriási hálózattá válik, amely nagy kiterjedésű ugyan, de sekélyes. Ezt a világlátást legjobban a rizóma képével jeleníthetjük meg: képzeljünk el olyan föld alatti gyökérszerveződést, amelynek nincsen főgyökere, vagyis középpontja: ellentétben például a fával, ahol a főgyökér beazonosítható, vagyis van középpont, és így mindig van hierarchia is. Tehát a jelenlegi paradigmában a gondolkodás és a világ megértése kanyargó, labirintusszerű módon folyik, nincsen rögzített középpont és eredet: a Facebook-korban lehetséges, sőt szinte kötelező, hogy mindenki tudjon bármely másik önkényesen kiválasztott ponthoz kapcsolódni, mint a rizómában.

*Friedrich Nietzsche* örömlte, jegyzi meg Joisten professzor, találóan festi le a jelenlegi helyzetet:

„Mi hova tartunk? Minden naptól egyre távolodunk? Nem zuhanunk egyenesen előre? Vagy hátra vagy oldalt vagy minden irányba? Van-e még fönt, és lent van-e? Nem a végtelen semmiben bolyongunk? Nem érezzük az üres tér borzongató fuvallatát? Vajon nem lett-e hidegebb? Nem jön-e közelebb és mindegyre közelebb az éj?”<sup>2</sup>

A felvilágosodás kimerült, nem maradt semmi új, amit meg kellene magyarázni. Nincs semmi titokzatos, a valóság átlátszó, mint egy háló. Mélysége nincs. A hit elvesztésével együtt járt a tradicionális kötelékeknek, magának a hagyománynak az elvesztése is. Az ember, miután elvesztette a talajt a lába alól, teljesen magára maradt.

Vajon mi lesz az emberrel egy ilyen transz-antropocentrikus korban, miután magunk mögött hagytuk a tudománnyal átitatott kor emberközpontúságát? Joisten professzor szerint „Isten halálával, a hagyományos kapcsolatok és a tapasztalat által szerzett tudás eltűnésével, az idő, a tér és az értékek elvesztésével, valamint a technikai képek uralmával az ember elkezdte felszámolni magát. Odahagyta saját emberségét, és minden rendelkezésére álló eszközzel – legyen az biotechnológia, mesterséges intelligencia vagy médiakutatás – valami teljesen új és más megalkotására tör: a transzhumanitást kívánja létrehozni.”<sup>3</sup>

Kétféle módon igyekszik jelenlegi kultúránk meghaladni a létező emberi személyt: a *transzhumán metatest*, valamint a *transzhumán intellektus* megteremtésével. A két törekvés közös célja az ember testi és egyéb korlátainak lerombolása, határtalanságának, halhatatlanságának és korlátlan látóhatárának megteremtése.

Vegyük észre, hogy a transzhumán metatest iránti vágy tökéletesen összhangban van a fitnesszörülettel, a doppingeljárások tökéletesítésére való törekvéssel és azzal a reménységgel, hogy az új biotechnológiák segítségével a jövőben rendelésre lehet majd előállítani génmódosított sportolókat. Kiváló teljesítményre törekedve az ember történelmének kezdete óta kihasználta mindazokat az előnyöket, amelyek eszközeinek, felszerelésének fejlesztéséből, az edzésből és a gyakorlásból, valamint a minőségi táplálkozásból származtak. A ma ismert gyógyszerek mellett a technológia további fejlődése óriási mértékben előrelendítheti az emberi test és elme fejlesztési lehetőségeit, nemcsak képességeink természetes fokozását, hanem olyan képességek kibontakozását, amelyek gyógyszerelés, génmódosítás és sebészeti beavatkozások – akár mechanikus eszközök beültetése – révén válnak majd lehetővé.

2008-ban, a *Spiegel*nek adott interjúban<sup>4</sup> Nick Pound, a World Anti-Doping Agency korábbi elnöke az alábbi példával érzékeltette a biológiai génmódosítás várható borzalmas következményeit. Dr. Sweeney, a Pennsylvaniai Egyetem kutatója laboratóriumi kísérletben harmincöt százalékkal megnövelte egerek izomtömegét. E-mailjeinek legalább a felét olyan sportolóktól kapja, akik arra kérik, hogy próbálja ki rajtuk is. És mikor megírja nekik, hogy csak állatokkal kísérletezik, és fogalma sincs, hogyan reagálna az emberi test a beavatkozásra, a válasz legtöbbször így hangzik: „Nem baj, azért csak próbálja ki!” Pound szerint ennyire beteges a doppingolók világa.

2 F. NIETZSCHE: *Vidám tudomány*, Holnap, Budapest, 1997, 125. ■ 3 K. JOISTEN: *Der Mensch, die Endlichkeit und das sportliche Idol – getsem und heute*, i. m. 36. ■ 4 M. GROSSEKATHÖFER – C. GILBERT: Interview with former anti-doping czar: doping is organized along mafia lines. *Spiegel Online*, 2008/12/02. <http://www.spiegel.de/international/world/0,1518,druck-593937,00.html>

Vagyis a sportban jelenleg uralkodó paradigma szerint nem „a részvétel a fontos”. Napjainkban a sportolók elsődleges célja a transzhumán metatest létrehozása.

## ETIKAI VÁLASZ: AZ ERÉNY ETIKÁJÁNAK BEVEZETÉSE A SPORTVILÁGBAN

### 1. Javaslat paradigmaváltásra

A doppingolás ellen folytatott küzdelem fő célja a sportolók hosszú távú testi egészségének megőrzése, valamint a *fairness*, a becsületesség érvényesítése. Ezt mindenképpen folytatnunk kell!

Fontos megemlítenünk, hogy XII. Piusz pápa már 1955-ben kijelentette: „Értsük meg, hogy a sportolót semmilyen indíték nem tántoríthatja el az általános erkölcsi törvény betartásától, amely három viszonylatban – a család, a társadalom és az egyén szintjén – érvényesül. Ami az utóbbit illeti, helytelenítenünk kell azt az állítást, hogy az egyén korlátlanul rendelkezhet teste felett, vagyis túlhajszolhatja magát, és kockára teheti egészségét, sőt a vágyott eredmény érdekében akár súlyosan egészségkárosító szereket is fogyaszthat. A serkentőszerek használata nemcsak hogy rongálja a testi egészséget, és nagy valószínűséggel helyrehozhatatlan károkat okoz, a specialisták ezenfelül csalásnak is tekintik.”<sup>5</sup>

A figyelmeztetések ellenére a doppingolás egyre terjed, és sorra öli a sportolókat, míg végül fel fogja számolni magát a sportot. Rengeteg sportoló életét követelte már, ám a sport maga még életben van. Úgy tűnik, napjainkban a sport Achilles-sarka az a kiválóságra való törekvés – győzelem mindenáron –, amely a görögökkel kezdődött, és még intenzívebben érvényesül a mai korban. Ez a sport gyenge pontja. Vajon nem lehetne-e ugyanez az Achilles-sarok a támadási felület, az az ajtó, amelyen belépve elősegíthetnénk ennek a világnak az átalakulását? Más szóval a kiválóságra törekvés nem szolgálhat-e a változás katalizátorául? Hadd magyarázzam meg!

Arra kértek fel, hogy „a sportetika mint társadalmi paradigma” témájáról beszéljek. Ám valójában egy paradigmaváltást szeretnék javasolni a doppingolás és a sportot sújtó egyéb betegségek ellen folytatott küzdelemben, és a javasolt új paradigmát „erényalapú sportetikának” nevezem.

Mint már láttuk, a kiválóságra törekvés az ember veleszületett tulajdonsága. A legtöbb emberi tevékenység mélyén, sőt szinte mindennek a mélyén, ami az emberben csodálatra méltó, az a vágyunk rejtőzik, hogy magasztos célokat szeretnénk elérni. A legtöbb ember arra vágyik, hogy kiválóan teljesítse azokat a feladatokat, amelyeknek odaszentelte magát; és szinte mindenki csodálja a kiemelkedő teljesítményt, még olyan területen is, ahol ő maga nem annyira jó. *Johan Huizinga Homo ludens* című, klasszikusnak számító művében meggyőzően bizonyítja, hogy ez a kompetitív vonás – a játék, a versengés, a sokféle területen való kiemelkedés vágya – egyben az emberi kultúrát

5 PIUS XII: Address to the Centro Sportivo Italiano, 1955. október 9. In *Italian in Discorsi e radio-messaggi di Pio XII*, 1955/17, 277.



létrehozó alkotó géniusznak is sajátja. Példaként az ókori olimpiai játékokat, a pazar római játékokat és a barokk művészet korszakát említi.

Bizonyos értelemben a doppingolás is erre a kiválóságra törekvésre, a *citius, altius, fortius* rendíthetetlen hajszolására vezethető vissza. Ugyanakkor a csalással és egészségkárosító módszerekkel megszerzett kiválóság valójában hamis kiválóság. A valódi kiválóság kiváló módszereket kíván – nem szerezhető meg tiltott módon. Rizómaszerű, felületes korunkban nagy szükség van a valódi kiválóság mélyebb és átfogóbb meghatározására, és különösképp annak a sportra való alkalmazására. Természetesen folytatni kell a doppingellenes kampányt, de talán érzékenyítéssel, valamint kormány szintű és egyéb testületek bevonásával a kiválóság törekvését – ha beágyazzuk egy erényközpontú etika értékrendszerébe – fel lehetne használni a változtatáshoz.

2009 novemberében, a harmadik vatikáni sportszemináriumunkon a panelbeszélgetés az alábbi kérdésre összpontosított: „Mit jelent bajnoknak lenni?”. Más szóval azt próbáltuk meg feltérképezni, hogy miképpen definiálhatjuk a siker fogalmát. Vajon kizárólag külső dolgokról, ezüstről vagy aranyról lenne szó? Vagy szóba jöhet belső tényező is?

*John Wooden*, az amerikai egyetemi kosárlabda egyik legsikeresebb edzője szerint a „siker nem más, mint lelki béke, amely akkor jön létre, amikor az ember elégedett, mert tudja, hogy mindent megtett azért, hogy mindazt kihozza magából, amire képes”.<sup>6</sup> Nagyon fontos ebben a definícióban, hogy belülről határozza meg a sikert: hiszen azt egyedül te tudhatod, hogy győztél-e vagy csaltál. Talán túl könnyen elfelejtjük, milyen mély vágy él minden ember szíve mélyén a transzcendencia iránt. Az ember nem csupán *homo economicus*, hanem *homo sapiens* is, akit gondolkodásra és spiritualitásra való képessége különböztet meg az állattól, és helyezi olyan kontextusba, amely túlmegy az anyagi valóságon a spiritualitás irányába.

Mindez felveti a kérdést, hogy mi is az elégedettség valódi forrása. Az belső vagy inkább külső? Vajon a doppingoló sportolót tényleg boldoggá teszi, hogy néhány évig élvezze a győzelmeit, amíg csak el nem veszíti az érmeit és az egészségét is? Miből fakad tehát a boldogság? *Mike Tyson* ökölvívó megindító szavai jutnak eszembe, aki a börtönt is megjárta, és utolsó mérkőzése előtt ezt válaszolta egy kérdésre: „Régebben, amikor reggel felkeltem, egykori edzőm (*Cus D'Amato*) reggelit csinált nekem. Most már nincs köztünk. Jól fogok bokszolni, de ha a dolog mélyére nézek, vajon számít ez valakinek? [...] Nem tesz boldoggá a győzelem. Kiteszem a szívem, és beleadok mindent, de ha vége, nincs ott Cus, hogy megmondja, hogy játszottam, és már az anyám sem él, akinek megmutathatom az újságkivágásokat.”<sup>7</sup>

XVI. *Benedek* pápa prágai utazása során szintén szóba hozta a – különösen a fiatalokban meglévő – kiválóság iránti vágyat: „Civilizációnk válaszút előtt áll – jelentette ki az egyházfő –, a jóság, igazság és szépség egysége nyugtalanító módon felbomlott, s ennélfogva igen nehéz egyetértésre jutni az egyetemes értékek felől. Egy ilyen helyzetben

6 J. WOODEN – J. CARY: *Coach Wooden's Pyramid of Success. Building Blocks for a Better Life*, Regal Books, Ventura, 2005, 17. ■ 7 T. LUCK: *The Reason for Sports. A Christian Fanifesto*, Moody, Chicago, 2009, 48.

minden progresszív törekvésnek a kereszténység élő hagyományából kell merítenie. Európának, keresztény gyökereihez hűen, az a sajátos hivatása, hogy az egyének, közösségek és nemzetek közös javán munkálkodva érvényesítse ezt a transzcendens világlátást. Különösen fontos és sürgős feladat olyan neveléssel megalapozni az európai fiatalok életét, amely tiszteletben tartja és kibontakoztatja azt az istenadta képességüket, melynek segítségével felülemelkedhetnek az őket sok esetben akadályozó és a fejlődésüket gátoló korlátokon.

A fiatalok – folytatta a pápa – örömmel megragadják a kiemelkedés lehetőségét a sportban. Vajon ha magasztos ideálokat állítunk eléjük, nem fogják-e ezeket is ugyanúgy megragadni, és erényes életre, részvételre és jóságra törekedni? Szívből kérem a szülőket és a közösségek vezetőit [...], hogy mutassák fel a fiataloknak azokat az értékeket, amelyek összehangolhatják a vágyaikhoz, törekvéseikhez méltó nevelés intellektuális, emberi és spirituális dimenzióit.”<sup>8</sup>

## 2. Az erény etikája a sportban

Amint már említettük, a sportról való beszédben hemzsegek az utalások a kiváló teljesítményre. Ez az erény etikájára is igaz. Az ógörög *arété* szó pontosan ezt jelenti: kiválóság. Az *arété* bárminek a kiválóságára utalhat. Az emberi világban tehát az erény az emberi kiválóság fokmérője. Egyik ember sem születik kiválónak, viszont egy bizonyos emberi minőség megszerzésével kiválónak válhat.

Minderre azt lehetne válaszolni, hogy aki az erénygyakorlásra alapozott sajátos sportetikát képzel el a mai korban, abban egyszerűen túlteng a nosztalgia. Ebben lehet valami igazság. A *polis* a maga közös normáival, céljaival, identitásaival rég a múlté, és ezeket az elveket lehetetlen a modern, hagyományaitól elszakadt multikulturális világra alkalmazni. Mindazonáltal ha a sport a maga részletesen lefektetett szabályaival és a *fair play* hallgatolagos ethoszával nem képes alakítani és formálni az emberi viselkedést, akkor vajon milyen más modern tevékenység lenne erre képes? Következésképp fenntartom, hogy a helyesen művelt sport igenis az *erényetika gyakorlásának változatos lehetőségeket nyújtó arénájává válhat*.

Hogyan alkalmazható az erény etikája a sport világában? Nyilván nincs mód erről részletesen értekezni itt, az alábbiakban azonban röviden összefoglalom az alkalmazási lehetőségeket és megvalósulásuk módjait. A sportolás a kiválóság megszerzését célzó belső dinamikája révén kiváló terepévé válhat bizonyos erények gyakorlásának – ennek néhány módja a következő:

### Önkontroll

Egy angol közmondás szerint „az asztalnál és a játékban ismerszik meg az ember”. Vagyis épp akkor mutatkozik meg leginkább valakinek a jelleme – vagy ha tetszik,

<sup>8</sup> BENEDICT XVI: Address to political and civil authorities and the Diplomatic Corps at Prague Castle, 2009. szeptember 26. *L'Osservatore Romano Weekly Eng. Ed.*, 2009. szeptember 30., 39. szám, 7–8.

önuralmának mértéke –, amikor a játék hevében kiderül, hogy mennyire képes akaraterejével vagy önuralmával kordában tartani ösztönkésztetéseit. Természetesen nem azt állítjuk, hogy a játéktéren tanúsított viselkedése határozza meg azt, hogy az életben hogyan teljesít, de azért van összefüggés. Aki a játékban csal, az nagy valószínűséggel az élet más területein is csalni fog; aki pedig a játék hevében önmérsékletet tanúsít – például ellenáll annak a késztetésnek, hogy felpofozza a bírót egy igazságtalan ítélet miatt –, az alighanem a pályán kívül is képes lesz higgadtan viselkedni. A sport többek között ilyen értelemben tekinthető az általános emberi viselkedés paradigmájának.

Hadd idézzem Joseph Ratzinger bíborosnak az 1978-as világbajnokság előestéjén elhangzott szavait: az esemény körüli felhajtásról szólva München akkori érseke a következőket mondta: „A foci különös varázsát annak köszönheti, hogy meggyőzően egyesíti az alábbi két dolgot. Egyrészt önfegyelemre kényszeríti az embert, az önfegyelem önkontrollt eredményez, az önkontroll önuralmat biztosít, az önuralom pedig szabadsághoz vezet.”<sup>9</sup>

### A szabályok betartása

Egy adott játékban a résztvevők elfogadják bizonyos szabályokat és határokat, amelyek a játékot meghatározzák és megadják a maga jellegét: azzá teszik, ami. Ha egy focimeccsen az egyik gyerek felkapja a labdát, és szaladni kezd vele, maguk a gyerekek fogják elsőként észrevenni a szabályszegést, és a bűnös szabálysértőt egyhangúlag lehurrogni, hiszen elrontotta a játékot, nem vette figyelembe a szabályokat, és ezáltal elvette az adott játéktól sajátos jellegét: valami mássá tette, mint ami.

Amiképp *Alasdair MacIntyre* morálfilozófus kifejtette, vannak a hagyomány által meghatározott közösségek, valamint olyan közösségek is, amelyeket a maguk kidolgozta gyakorlat hoz létre. Az ilyen közösséget a társadalom alkotja meg valamilyen közös tevékenység gyakorlására, s amint a tagok igyekeznek megfelelni a gyakorlatnak megfelelő kiválósági mércéknek, megvalósulnak az adott tevékenységből származó javak. A sportot hozza példának az ilyen gyakorlatra. Továbbá, ahogy MacIntyre kifejti: „A gyakorlat magában foglalja a kiválóság mércéit, a szabályoknak való engedelmességet, valamint a jók megvalósítását is. Egy gyakorlatba bekapcsolódva elfogadjuk ezeknek a mércéknek a tekintélyét, és ezzel azt az ítéletet is, hogy e mércék szempontjából nem kielégítő a jártasságom. Azaz alávetem saját beállítódásaimat, választásaimat, preferenciáimat és érzéseimet azoknak a mércéknek, melyek jelenleg és részben meghatározzák azt a gyakorlatot.”<sup>10</sup>

A mindenki által betartott játékszabályok közös kötelékben egyesítik a versenyzőket. Amennyiben a szabályokat betartják, a játék szabadságát egyfajta komolyság fogja övezni, és az így keletkező és a játék egészét meghatározó feszültség csak a befejezéssel oldódik fel. Természetesen nem azt állítom, hogy ne lenne nagyon is jelen a sportban

9 J. RATZINGER: *Co-Workers of the Truth. Meditations for Every Day of the Year*, Ignatius Press, San Francisco, 1992, 262–263. ■ 10 A. MACINTYRE: *Az erény nyomában. Erkölcselméleti tanulmány*, Osiris, Budapest, 1999, 256.



a szabályszegés, csupán azt, hogy a sport természete és céljai miatt valamennyi játékostól megköveteli az igazodást. A résztvevők reakcióit szabálystruktúrák és konvenciók szabályozzák. A szabályok betartása (és nem csak a büntetéstől vagy szankciótól való félelemből) még ma is kihívást jelent akarategyengeségünk miatt, valamint mert nagy kísértés az eszközzel szemben – vagyis hogy jól és becsületesen játszunk – a célt, a győzelmet részesíteni előnyben, amelynek eredményeképpen (többé-kevésbé lényeges) külső javak seregét szerezhetjük meg.

### Szerepminták

Az arisztotelészi gondolkodásban a helyes cselekvést, a helyes érzést és a helyes szemléletet másoktól, nálunk bölcsőbb lelkektől tanuljuk meg, akiknek gyakorlati ítélőképessége megbízhatóbb, mint a miénk. Azonban nem elég tudni, hogy mit kell tenni, fontos, hogy meg is tegyék, ugyanis az igazságos ember az igazságos dolgok cselekvése, a mértékletes ember pedig a mértékletes dolgok cselekvése által fejlődik ki, és így tovább.

Amint *Arisztotelész* élesen megjegyzi: „Persze a legtöbb ember nem ezt teszi, hanem a pusztá elmélethez menekülve azzal ámitja magát, hogy ő majd csak filozófál, s így lesz belőle erkölcsös ember; pedig így csak azt éri el, amit az a beteg, aki az orvos tanácsát figyelmesen meghallgatja ugyan, de semmit sem tesz meg abból, amit az orvos rendelt neki. Valamint annak a betegnek, aki így gyógyítja magát, nem lehet rendben a testi egészsége, éppúgy nem lehet rendben annak a lelki egészsége sem, aki így filozófál.”<sup>11</sup>

Pontosan ezért hangsúlyozták a filozófusok, hogy a sport az erényfejlődés kiváló terepe lehet: lehetőséget nyújt a jó és a rossz nyilvános gyakorlására. A sporttevékenység viszonylag kontrollált és időnként mesterséges helyzeteket hoz létre, amelyekben a sportoló fiatalok nemcsak kipróbálhatják az erkölcsös cselekvést, hanem végig is gondolhatják és az érzelmek szintjén is megélik. Éppen ezért az edző szerepe kulcsfontosságú.

Ezen a ponton meg kell jegyeznünk, mennyire fontos, hogy a fiataloknak legyenek egészséges példaképeik, akiket követhetnek. A professzionális sport a hősök világa is egyben – a sztársportolókra felnéznek a gyerekek. Pontosan ezért az elitsportolóknak társadalmi felelősségük, hogy az átlagnál magasabb mércét kövessenek a viselkedés és a jellem tekintetében. Magasra tesszük a lécet, és többet várunk el az ilyen sportolóktól, mint másoktól. Ugyanakkor a hírnév, az óriási társadalmi presztízs és az ezzel járó anyagi megbecsültség is indokoltá teszi a magasabb mércék elvárását.

2008 augusztusában *Orville Gilbert Brim* sportpszichológus, a *Look at Me! The Fame Motive from Childhood to Death* [Nézz rám! A hírnév indítéka a gyerekkortól a halálig] című könyv szerzője a *New York Times*nak adott interjújában azt fejtegette, hogy

11 ARISZTOTELÉSZ: *Nikomakhoszi etika (Részletek, I–III. könyv)*, Európa, Budapest, 1997. [http://art.pte.hu/oktatasi\\_anyagok/hamcherif/etika-zeneszeknek/Arisztotelesz-Nikomakhoszi-etika-I-III-konyv.pdf](http://art.pte.hu/oktatasi_anyagok/hamcherif/etika-zeneszeknek/Arisztotelesz-Nikomakhoszi-etika-I-III-konyv.pdf). II. könyv, 16.



a híressé válás a legtöbb sportoló számára nem az első számú motiváció. Kutatásai szerint inkább az ösztönzi őket, hogy kihozzák magukból a legjobbat. Cikkében *Nadia Comăneci* tornásznő megjegyzését idézi: „Nem azért versenyeztem, hogy beírjam a nevemet a történelembe; a legjobbat szerettem volna kihozni magamból!”<sup>12</sup> Láthatjuk, újra megjelenik a kiválóságra törekvés fontossága.

Habár a professzionális sport világában sajnos sok a semmirekellő alak, a fiatalok számára akad számos pozitív példakép is, akiknek nemcsak a győzelem a fontos, hanem az is, hogy önzetlenül viselkedjenek. Ezt tehetik úgy, hogy segítséget nyújtanak sebesült versenytársaiknak, szándékosan kerülnek azokat az alkalmakat, amikor lesérült ellenfeleik kárára nyerhetnének, vagy például gyakorolják a becsületesség érényét, és jelzik a bírónak, amikor nem vette észre, hogy megszegtek egy szabályt. Sok ember az ilyen helyzetet nyilván arra használná, hogy jogtalan előnyökhöz jusson. Ám a sportolók döntő többsége – annak ellenére, hogy nagyon sok forog kockán – nem hajlandó csalni, többek között ezért nem tévedünk, amikor azt gondoljuk, hogy az átlag fölött állnak.

### *Csapatszellem*

Gyakran hallani, hogy a sportban a versengésen van a hangsúly, ami pedig az egoizmust táplálja. Némi logikával beláthatjuk, ez egyoldalú leegyszerűsítés. Hiszen mi más lenne a sportjáték, ha nem egyfajta felhívás, hogy ezennel tegyük félre világnézeti és faji különbségeinket, és közösen törekedjünk a győzelemre? A verseny együttműködést kíván. A sportmérkőzések egyszerűen nem működnének, ha a *fair play*nek nevezett közös szellemiség hiányozna. A csapatsport pedig ellehetetlenedne csapatszellem nélkül, amely a játékosokat arra készíti, hogy egyéni érdekeiket rendeljék alá a csoportérdeknek.

### *Egyéb erények*

Habár a sportolónak egyértelműen szüksége van olyan erényekre, mint a fegyelem, az elszántság és az állhatatosság, mivel erőfeszítései egy konkrét célra irányulnak, bátorság és bölcsesség is szükséges annak eldöntéséhez, hogy milyen mértékű kockázatot érdemes vállalni a sportéletben, amely általában csupán mikrokozmosza a teljes életnek, az embernek kirendelt idő teljes végigélésének. Nagy bölcsességet és fejlett morális képzelőerőt igényel annak meglátása, hogy bizonyos serdülőkorban vállalt kockázatok – például a doppingolás – hogyan hatnak ki egészségünkre a későbbi években. De mindennek az alapja az erényre és a kiválóságra törekvés.

Összefoglalva, amit az erényetikának a sportvilágban való érvényesítéséről eddig mondtam, hadd idézzem ismét Benedek pápának a legutóbbi sportszemináriumunkon elhangzott szavait: „A mai korban, amikor az ifjú nemzedékek nevelése kiemelkedően

12 B. CAREY: After Glory of a Lifetime Asking ‘What now?’ *New York Times online*, 2008. augusztus 18. <http://www.nytimes.com/2008/08/18/sports/olympics/18psychh.html>.

fontos, az egyháznak továbbra is támogatnia kell az ifjúsági sporttevékenységet, felhasználva a sportban rejlő pozitívumokat – versenyszinten is –, mint amilyen a versenyszellem ösztönzése, a bátorság és kitartás a célok eléréséhez. Ellenben igen fontos nemet mondani minden olyan törekvésre, amely egészségkárosító tevékenységbe, például doppingolásba hajszolja a sportolókat. A katolikus vezetők munkatársaikkal együttműködve az ifjúság szakavatott segítőiként kell hogy közreműködjenek a fiatalok sporttehetségének kibontakoztatásában, vigyázva, hogy eközben ne szoruljanak háttérbe azok az emberi kvalitások és keresztény erények, amelyek nélkül érett személyiség nem képzelhető el.”<sup>13</sup>

### 3. A paradigmaváltás végrehajtása

Amint láttuk, a ma uralkodó transzhumán paradigmára az jellemző, hogy nincsen középpont, nincsen hierarchikus rendszer, olyan, mint a rizóma gyökérrendszere mélység, azaz bázisgyökér nélkül – következésképpen értelem nélkül. Az új paradigma megteremtésének első lépéseként szilárd horgonyt kell biztosítani az embernek, talajt, ahol megvetheti a lábát.

*Caritas in veritate* című enciklikájában XVI. Benedek pápa megjegyzi: „Isten nélkül nem tudja az ember, merre kell mennie, és nemegyszer annak a megértéséről is megfeledkezik, kicsoda is ő valójában. [...] Az a humanizmus, amely kirekeszti Istent, embertelen humanizmus. Csak az Abszolútum felé nyitott humanizmus vezethet minket a társadalmi és polgári életformák támogatásában és megvalósításában a struktúrák, az intézmények, a kultúra és az ethosz területén, olyan humanizmus, amelyben oltalmat lelhetünk azzal a veszéllyel szemben, hogy divatok és a pillanat foglyaivá váljunk.”<sup>14</sup>

Az egyes korok uralkodó paradigmáinak felvázolásakor láthattuk, hogy minden paradigmának vannak pozitív oldalai. A kiválóság tisztelete, valamint a minden dolog természetében vagy lényegében benne rejlő telosra való ráhangolódás – ezek olyan értékek, amelyek felélesztése hasznunkra válhatna. Az emberi személy természetéről értekezve 2010-ben Benedek pápa a következőket mondta: „Ma azonban a természetet pusztá mechanizmusnak tartjuk, amely nem tartalmaz önmagában semmiféle erkölcsi imperatívuszt vagy értékorientációt, önmaga válik saját orientációjává...”<sup>15</sup>

Ami a középkor istenközpontú paradigmáját illeti, igen jótékony hatású lenne feléleszteni a teremtményi mivolt és az ebből következő korlátok tudatát. A reneszánsz korból érdemes lenne újra magunkévá tenni a *galant homme* kiegyensúlyozottságát, aki testét és szellemét egyformán ápolta, és igyekezett a hitet és a tudást összhangba hozni. A transzantropológiai korszak pedig ráébresztett, hogy az emberközpontú paradigma

13 BENEDICT XVI: Message to the President of the Pontifical Council for the Laity on occasion of the International seminar on Sports, Education and Faith: a new season for the Catholic sports movement. *L'Osservatore Romano Weekly English Ed.*, 2009. november 18, 46. szám, 5. ■ 14 *Caritas in veritate*. XVI. Benedek pápa enciklikája, 78. ■ 15 BENEDICT XVI: Adress to the General Assembly of the Italian Bishops Conference, 27 May, 2010. *L'Osservatore Romano Weekly English Ed.*, 2010. június 2., 22. szám, 3.

kevés, mert az ember szomjazik a transzcendensre. Ugyanakkor ahelyett, hogy megkísérelnénk meghaladni ember mivoltunkat a metatest vagy a metaintellektus kifejtésével, törekedhetnénk az emberi egzisztencia spirituális dimenzióinak mélyebb megértésére az európai spirituális örökség felélesztésével, amelyet a mai ember csodálatos gazdagsága ellenére legtöbbször gondolkodás nélkül lecserél valami sokkal sivárabb szemléletre. A „rizómakultúra” pozitív hozadéka viszont a másoktól való függés, a kapcsolatiság megnövekedett tudata, amely segíthet legyőzni az emberi autonómia tévhitét, miszerint az embernek saját erőből és önmagáért – mások által nem befolyásolva – kell fejlődnie.

Ez alapvető tévedés, magyarázza XVI. Benedek, hiszen az ember énjét másokkal való viszonya határozza meg. „Lényegi tény, hogy az ember csak a másikkal együtt válik önmagává. Az Én a Te által válik Én-né. Dialógusra teremtetett, arra, hogy szinkrón és diakrón közösségben legyen másokkal. Csakis a Te-vel és a Mi-vel való találkozás révén nyílik meg az Én önmagára.”<sup>16</sup>

Az uralkodó paradigmákat a közösség kulturális háttere és a történelmi pillanat kontextusa egyaránt alakítja. Egyes társadalomtudósok szerint az erényetika paradigmájának térnyeréséhez az alábbi feltételeknek kell teljesülniük: legyenek olyan pedagógusok, akik oktatják és ezáltal terjesztik a paradigma filozófiáját; olyan laikus csoportok, amelyek azonosulnak a paradigma filozófiájával; olyan energikus vezetők, akik bevezetik és támogatják az alternatív paradigmát; olyan professzionális szervezetek, amelyek legitimálják a paradigmát; legyen médiatámogatás; legyenek szerkesztők és újságírók, akik propagálják az adott gondolatrendszert; végül pedig legyenek olyan kormányservezetek, amelyek hitelesítik az új paradigmát.

## ÖSSZEGZÉS

Nagy általánosságban végigkövettük, hogyan tükrözi egy adott kor világnézetét a sporttevékenységekhez és a sportszabályokhoz való viszonyulás. Ezzel kialakítottunk egy képet arról is, hogy az ember hová tart, mi táplálja a metatest létrehozásának vágyát, amely közeli rokonságot mutat a doppingolással és a korszerű biotechnikák használatával (vagy a velük való visszaéléssel). Láttuk, hogy a dopping lejárására irányuló törekvések szükségesek, de nem elégségesek. Egy mentalitást kell megváltoztatnunk, és ehhez nem elég a tiltás, pozitív motiválás is kell. Nemcsak büntetésre van szükség, hanem pozitív példaképekre; megelőző nevelésre éppúgy, mint ellenőrzött tesztelésre. Mindennek fényében paradigmaváltást javasoltunk a sport világában, konkrétan az erényetikára való áttérést, amely az élet minden szintjén egyesíti az erénygyakorlást a kiválóságra való törekvéssel – mely utóbbi mindig is jelen volt, a sporttevékenységekben éppúgy, mint az ember mélyebb vágyaiban.

Azzal szeretném befejezni, hogy felteszem a kérdést: vajon nem történik-e máris egyfajta paradigmaváltás? Talán újra kellene gondolnunk a pekingi paralimpia sikerét, ahol a kínai közönség – a lakosság tetemes része nem tudta megvenni az olimpiai

játékokra szóló belépőt – csak úgy özönlött a stadionokba, hogy szurkolhasson a paralimpikonoknak. Egy olyan országról beszélünk, ahol nem tisztelik az emberi jogokat, ahol egy családban csak egy gyermek születet. Ennek következtében bizonyos vélekedések szerint a gyermek túlélése akkor biztosított, ha tökéletesen egészséges csecsemő, lehetőleg fiúgyermek születik. Mindennek ellenére ugyanebben az országban a lakosság felvásárolta a jegyeket és megtöltötte az óriási stadionokat, hogy a paralimpikonok nemzetközi versenyét nézhesse – olyan sportolókét, akiket messze nem lehet „ideálisnak” tekinteni, hiszen hiányzik az egyik karjuk vagy lábuk, vagy kerekesszékekhez vannak kötve.

A paralimpia népszerűsége olyan magasra szökött Kínában, hogy azt beszélték, a Nemzetközi Olimpiai Bizottság aggódik, hogy a paralimpia népszerűsége nő, míg az olimpiáé csökken. Nem hiszem, hogy ez igaz volna. Azt azonban igen, hogy a paralimpiai játékok megvalósítják saját mottójukat, azaz „inspirálják és lelkesítik”<sup>17</sup> a világot azzal, hogy lehetővé teszik a kiválóság elérését a paralimpikonoknak. A Nemzetközi Paralimpiai Bizottság elnöke, *Sir Philip Craven*, aki 2009-ben részt vett vatikáni sportszemináriumunkon, a következőket mondta: „Ne mondjuk, hogy a paralimpikonok »bajnokok akadályoztatásuk ellenére«, hiszen pontosan ezeknek az akadályoknak a legyőzésével váltak bajnokokká!”

A világban éppen elég csaló van. Semmi szükség arra, hogy ilyeneknek szurkoljanak a sportrajongók kedvenc sportversenyeiken. Szívesebben látnak ők is igazi emberi nagyságot: emberi kiválóságot magas fokon! Az emberek mindig is szerették a sportot, átláthatósága és kiszámíthatatlansága miatt, és ez a jövőben is így lesz. Bár lehet, hogy *Oscar Pistorius* kivételével név szerint nem fogunk emlékezni a paralimpikonokra, ezeknek a sportolóknak a nagysága – akik nehézségeik ellenére és éppen azok által lettek bajnokok – belevésődik az agyunkba és a szívünkbe. Ezek a sportolók az emberi szellem nagyságáról tanúskodnak, és ezt igen vonzó és inspiráló módon teszik. Az emberi szellem nagysága pedig pontosan az a kiválóság, amelyet az erényetika szeretne a sportban és a sport által előmozdítani!

**Fordította: Tóth Sára**

*A szerző katolikus pap, a Krisztus Légiója közösség tagja, az előadás születése idején a Világiak Pápai Tanácsa „Egyház és Sport” tagozatának vezetője.*

*A fenti szöveg a brüsszeli Nemzetközi Sport Fórumon 2010. június 2-án elhangzott előadás szerkesztett változata. A fordítás forrása: [www.laici.va](http://www.laici.va)*

17 A paralimpia mottója: „Spirit in Motion”, magyarul: „Mozgásban a lélek/szellem” – *A ford.*



**Kevin Lixey, LC: The pursuit of excellence and the scourge of doping. Ethics in sport as a social paradigm.** *In the social sciences, paradigms have gained ground to describe one's world view; the world view is that set of experiences, beliefs and values that affect the way an individual perceives reality and responds to that perception. A "dominant paradigm" refers to the values, or system of thought, in a society that are most standard and widely held at a given time.*

*What have been the dominant paradigms for the world of sport over the last 25 centuries or so? We will be in a better position to consider the connection between sport and ethics in light of these social paradigms, and the possibility of proposing a "paradigm shift" for the world of sport that could be advantageous in the fight against doping.*

**Keywords:** *ethics in sport, paradigm, doping, excellence, virtue.*

